

JOSEF ANDREAS JUNGSMANN

A KÉRYGMATICKÝ PŘÍSTUP KE KATECHEZI

Marie Zimmermannová

Rakouský kněz, jezuita a teolog **Josef Andreas Jungsmann, SJ** (1889–1975) je známý jako významný představitel liturgického hnutí ve 20. století.¹ Méně vešel do povědomí jako katechetik, jehož dílo je dodnes inspirativní. Katechetice se věnoval zejména na počátku své vědecké a učitelské dráhy pastorálního teologa na univerzitě v Innsbrucku. V jeho „dílně“ se zrodil kérygmatický přístup ke katechezi, který se ukazuje jako velmi aktuální a podnětný i pro současnou obnovu katecheze, jak bude ukázáno v závěrečné části článku.

Jungsmannův život a pastorační zkušenost

Josef Andreas Jungsmann se narodil roku 1889 v jižním Tyrolsku v Rakousku. Po vysvěcení na kněze zde působil jako kaplan. Vnímá obrovskou propast mezi radostnou zprávou evangelia a mezi „zákonickým“ pojetím víry svých farníků, která jim byla spíše břemenem. V roce 1917 vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova a byl vyslán ke studiu katechetiky a liturgiky do Innsbrucku. Zde se věnoval studiu katechetických a kérygmatických textů prvních tří staletí. V roce 1936 publikoval svoji důkladně přepracovanou doktorskou práci s názvem *Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung* (v překladu *Radostné poselství a naše hlásání víry*), ve které přiblížil identitu katecheze jako výchovu víry. Toto dílo natolik předběhlo myšlení své doby, že vyvolalo také silnou kritiku a odpor. Jungsmannovy knihy byly staženy z trhu a on sám se začal věnovat především liturgice.² Jeho žák Johannes Hofinger, který se zasloužil o rehabilitaci a rozšíření Jungsmannova díla, ho charakterizoval jako člověka hluboké víry, silně nábožensky založeného, tvořivého, ale disciplinovaného myšlení, se smyslem pro historii a živou tradici, s darem vyjádřit své myšlenky srozumitelným jazykem a vhodným způsobem.³

Úsilí církve o obnovu katecheze ve 30. letech 20. století

Jakým způsobem smýšleli o katechezi Jungsmannovi současníci? Potřeba obnovy katecheze byla v církvi vnímána na všech úrovních. Papež Pius X. ji rozproudil vydáním encykliky o vyučování křesťanské nauce *Acerbo Nimis* (1935) a obnovením laické organizace „Zbožné sdružení křesťanské nauky“, činné v 16. století. V encyklice si papež stěžuje na neznalost křesťanské nauky nutné ke spásě především u dospělých křesťanů (čl. 2). Obnovuje nařízení, aby první a nejdůležitější povinností farářů bylo vyučování věřících lidí o nedělích a svátcích a také během posvátných období adventu a postní doby, a to každý den nebo přinejmenším třikrát za týden. Dětem mají být pravdy z náboženství vysvětlovány přinejmenším o nedělích a svátcích. K přijetí svátostí mají být děti připravovány jednoduchým a prostým jazykem (čl. 11). Papež objasňuje vztah mezi kázáním, které vysvětluje evangelium, a vyučováním křesťanské nauce. Uvádí, že kázání o evangeliu je adresováno těm, kteří již znají základní prvky víry (nazývá to „chlebem lámaným pro dospělé“), avšak katechetické vyučování je mlékem, které apoštol Petr přikazuje dávat dětem (čl. 12). Úkolem katechety je vysvětlit pravdy víry a křesťanskou morálku po částech v souvislosti se životem. Pramenem takové katecheze mají být příklady z Písma svatého, církevní historie a ze života svatých (čl. 13).

Témata zmíněné encykliky rozvinul dekret *Provido sane consilio*.⁴ Obrací se na všechny lidi, zvláště na děti a málo poučené dospělé. Učení jim má být předkládáno a vysvětlováno podle jejich věku, schopností a životních podmínek. Je třeba jim poskytnout pevnou a jistou normu pravé víry a pravého života věřících (čl. 1 a 2). Děťství a dospívání je chápáno jako období, v němž spočívá naděje dospě-

lých. V tomto věku se také dětem a mladým lidem dostává širokých znalostí v profánních oborech, zlepšují se vyučovací metody, a tak se nikdy nesmí stát, aby vědění o Bohu, které je ze všech nejdůležitější, bylo zanedbáno nebo opomenuto (čl. 3).

Za první krok k obnově katecheze v praxi je považováno úsilí o změnu v pedagogické metodologii. To souviselo s rozvojem věd o člověku, zejména vývojové psychologie a sociologie a následně i pedagogiky. Tyto změny byly uskutečňovány zejména v prvních třech desetiletích 20. století. U nás a v okolních zemích se v té době prosadily zejména tzv. „Mnichovská metoda“ a „Činná škola Marie Montessori“.⁵

Zrození kérygmatického přístupu a jeho teze

Dílem J. A. Jungsmanna začíná druhá etapa obnovy katecheze. Byl zřejmě prvním, kdo zpochybnil tezi, že formulace, jimiž církev vyjadřovala svoji nauku, jsou neměnné. Jungsmann se ptal na základní teologické východisko katecheze a došel k závěru, že je třeba obnovit obsah katecheze, neboť hlavním důvodem její neúčinnosti je chybějící porozumění křesťanskému poselství. Jinými slovy: nauka církve je neměnná, ale její podání musí být takové, aby bylo spjato se životem a jeho dynamikou, tak jak tomu bylo v prvotní církvi. Je třeba dostatečně ukázat nezbytnost a zdůvodnitelnost víry. Teprve po dosažení živého porozumění křesťanskému poselství, které vše sjednocuje a ukazuje jako jeden soudržný celek, je možné očekávat radostný zájem a radostnou odpovědnost v prožívané víře.⁶

Podle Jungsmanna musí poselství prezentované v katechezi vycházet především z Písma svatého. Katecheze potřebuje jasný střed, z něhož celá víra roste. Tímto středem je Kristus, který konkrétně realizuje Boží plán spásy svou obětí. Dějiny spásy vrcholící v Kristu nalézáme v Písmu; proto posvátný text nelze považovat za něco, čím si posloužíme jako autoritou, abychom mohli potvrdit nauku. Písmo je hlavním pramenem veškerého kázání a katecheze. Teologie a hlásání jsou odlišné formy služby Slova. Teologie slouží k vysvětlování, systematizaci, zdůvodnění a obraně víry. Ale to nemůže být úkolem kázání a katecheze, protože tyto jsou základní službou kérygmatu:

„Máme povinnost znát dogma, ale je to kérygma, které máme povinnost hlásat. Musíme znát chemické složení chleba, ale hladovému je třeba dávat chléb a nikoliv chemický vzorec chleba.“⁷

„Jednou jsem zkoušel přemýšlet, kolik morálních pravd by se dalo odvodit z pouhého neslýchaného tajemství Utření, Smrti a Vzkříšení Páně. A tvrdím vám s jistotou, že všechny základní morální pravdy katolicismu lze odvodit z tohoto tajemství.“⁸

Katechismus kerygmatické koncepce

Jaká praktická vyústění měl Jungmannův přístup ke katechezi? Jedním z nich bylo vydání katechismu v kerygmatickém pojetí, který byl přeložen do třiceti jazyků.⁹ Byl vydán podobně jako novoscholastické katechismy formou otázka – odpověď, avšak systematické otázky byly podřízeny potřebě věřícího pro život z víry. Odpovědi byly čerpány z Písma svatého (ne jím dokládány). Uvedme si příklad:

Tzv. Podlahův katechismus, který byl vydáván opakovaně od roku 1911, začíná takto:

Které učení jest nejpotřebnější? Nejpotřebnější učení jest učení katolickému náboženství.

Proč jest učení katolickému náboženství učení nejpotřebnějším? Učení katolickému náboženství je proto učení nejpotřebnějším, že nás učí, co máme činiti, abychom Bohu sloužili a na věky spaseni byli.

Další otázky se zabývají počtem a obsahem částí katechismu.¹⁰

Katechismus katolického náboženství, vydávaný od roku 1929 k výuce ve školách, a to i koncem 40. let 20. století, začíná připomínkou našeho věčného cíle a otázkou: „K čemu jsme na světě?“, a odpovídá: „... abychom Pánu Bohu sloužili a za to na věky spaseni byli.“¹¹ Stejný začátek má i Tomáškův katechismus.¹²

Katechismus v kerygmatickém duchu začíná slovy:

„Je pro nás velkým štěstím, že jsme křesťané. Milostí Boží jsme byli bohatě obdarováni. Víme, proč jsme na světě a jaký nádherný cíl nás čeká.“ První téma je věnováno bohatství našeho povolání a našeho úkolu na zemi a začíná obsahem křtu: „Před křtem se ptá kněz žadatele: ‚Co si žádáš od církve Boží?‘ Křtěnec odpovídá: ‚Víru.‘ Kněz se táže: ‚Co ti dává víra?‘ Křtěnec na to: ‚Život věčný.‘ Kněz připomíná křtěnci: ‚Chceš-li vejít do života, zachovávej přikázání. Milovat budeš Pána svého, svého Boha z celého srdce, z celé duše, ze všech sil a z celé mysli a bližního jako sebe sama.“¹³

V české katechetické literatuře se můžeme setkat s kerygmatickým přístupem jen velmi zřídka. Pravděpodobně nejobšáhleji tento přístup popisuje sr. Consilie Nováková, OSU ve skriptech *Katechetika*.¹⁴ Vliv katechismu v kerygmatickém duchu na stavbu kapitol a osnovu podání dějin spásy najdeme v katechismech P. Oldřicha Meda, SDB „Život z víry a „Dějiny spásy“.¹⁵ Nejstarší prací v tomto duchu je překlad sešitku s názvem „Rozvíjení radostné zvěsti při katechezi“, který obsahuje uvedení do osnov katecheze pro děti.¹⁶

Návrat ke kerygmatickému přístupu v současné katechezi

Přínos jakéhokoli průkopnického přístupu nejlépe zhodnotí další vývoj. V současné době patří k hlavním tématům evropských katechetiků misijně zaměřená evangelizace. Italský profesor katechetiky Cesare Bissoli přednesl na evropském kongresu katechetiků v Lisabonu¹⁷ referát s názvem „První hlásání v křesťanském společenství od počátků“.¹⁸ Hned v úvodu připomněl, že požadavek jít v katechezi ke kořenům vznesl ve 30. letech autor tzv. kerygmatické reformy J. A. Jungmann. Praxe prvotní církve nám sice neposkytne „návod k použití“, ale spíše motivaci a základní orientaci, kterou musíme tvořivě využít v naší situaci.

C. Bissoli se v článku podrobně zabývá obsahem pojmu „kerygma“ s ohledem na vývoj, jaký měl v prvotní církvi. Pro naši praxi je podstatné, že kerygma není nějakou uzavřenou formulí, ale spíše je máme chápat jako „okno nabízející pohled na celistvost evangelia“. „Kerygma je v podstatě jako semeno, které roste a rozvíjí to,

co je v něm obsaženo.“ Je „promyšlenou odpovědí, pečlivě formulovanou, slavnostně vyhlášenou, vroucně slavenou při bohoslužbě a každodenně žitou“, a to odpovědí na konání Ježíše. Není tedy nějakou „pravdou“, kterou by sám Ježíš nebo některý z jeho učedníků pronesl a byla přesně zaznamenána v Novém zákoně. Kerygma povolává člověka k rozhodnutí – k obrácení se k Ježíši jako Pánu, a to skrze svátost křtu, příslušnost ke společenství a ke křesťanskému životu, který bude prohlubován katechezí, životem ze svátostí a v bratrském společenství za stálého působení Ducha Svatého.¹⁹

Nelze popřít, že kerygmatický přístup ke katechezi klade vysoké nároky na katechetu. Nevystačí si s teologickými znalostmi a pedagogickými dovednostmi, ale musí svědčit o vlastním vztahu k živému Bohu. Avšak tento přístup umožňuje propojit to nejlepší, čím mohou přispět k obnově katecheze biblické a antropologické vědy i liturgika. Je tedy stále živý a aktuální, a tím potvrzuje správnost cesty, na kterou se vydal Josef Andreas Jungmann a jeho následovníci. Připomeňme, že jim šlo především o výchovu víry založené na osobním vztahu člověka ke Kristu a o živé porozumění křesťanskému poselství. Vycházeli z Písma svatého a záleželo jim na tom, aby věřící byli křesťany rádi.

Poznámky:

- 1 J. A. Jungmann je autorem světoznámého díla o historii mše svaté *Missarum Sollemnia*, které publikoval poprvé v roce 1948.
- 2 Srov. např. MONGOVEN, Anne Marie O.P. *The prophetic Spirit of Catechesis*. New York : Paulist press, 2000, s. 45–48.
- 3 HOFINGER, Johannes. J. A. Jungmann. In memoriam. *Living Light*, 13, 1976, s. 350–359. Hofinger vydal Jungmannovu práci o hlásání víry v roce 1962 pod názvem *The Good News Yesterday and Today*.
- 4 Dekret posvátné Kongregace koncilu ze dne 12. 1. 1935.
- 5 O těchto a dalších pedagogických směrech viz např. HRONEK, J. *O současných směrech pedagogických*. Praha : Gustav Franci, 1936.
- 6 Srov. JUNGSMANN, J. A. *Glaubensverkündigung im Lichte der Frohbotschaft*. Innsbruck : Tyrolia, 1963, s. 13–91.
- 7 JUNGSMANN, J. A. *Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung*. Regensburg : Pustet, 1936, s. 60.
- 8 Srov. BIANCARDI Giuseppe: *L'uso della Bibbia nella catechesi e nei catechismi dal concilio di Trento ad oggi*, 29. 6. 2009, <http://www.elledici.org> (10. 10. 2009).
- 9 *Katholischer Katechismus der Bistümer Deutschlands*, 1955, známý jako „zelený“ katechismus. Jeho autory jsou J. A. Jungmann, Klemens Tilmann a Franz Schreibmayer.
- 10 Srov. např. PODLAHA, Antonín. *Veliký katechismus katolického náboženství*. 3. nezm. vyd., Praha : SN, 1923.
- 11 Srov. *Katechismus katolického náboženství*. 5. zdok. vyd., Olomouc : MCM, 1948, s. 9.
- 12 Srov. TOMÁŠEK, F. *Katolický katechismus*. Praha : ČKCH, 1968, s. 6.
- 13 Citováno z přednášky „Vývoj náboženské pedagogiky v mezinárodním měřítku za posledních 50 let“, která vyšla v samizdatu jako součást sborníku z 5. setkání s katechetikou. Setkání se konala v 80. letech 20. století v Erfurtu z iniciativy sestry Consilie Novákové, OSU.
- 14 Srov. NOVÁKOVÁ, Consilie. *Katechetika*. Olomouc : MCM, 1997, III. kapitola.
- 15 Oba katechismy vydala Česká katolická charita v roce 1985 a 1986 v Ústředním církevním nakladatelství.
- 16 SCHREIBMAYER, Franz. *Rozvíjení radostné zvěsti při katechezi*. Praha : Apoštolská administratura v Praze, 1968.
- 17 Tématem kongresu byla „Misijní dimenze katecheze“. Jednání se uskutečnilo v květnu roku 2008. Více viz <http://katechet.cirkev.cz/zpravy/z-roku-2008nl/misijni-dimenze-katecheze/>.
- 18 BISSOLI, Cesare. Il primo annuncio nella comunità cristiana delle origini. *Catechesi*, 3, 2008–2009, s. 48–60.
- 19 Myšlenky z tohoto odstavce jsou převzaty z článku C. Bissoliho.